

סיכום למבחן באזרחות - נובמבר 2026

פרק ראשון - הרקע להקמת המדינה:

הצהרת בלפור -

הצהרת בלפור היא מסמך ששלח שר החוץ הבריטי בלפור בשנת 1917 לברון היהודי רוטשילד. במכתב זה מודיע בלפור על החלטת ממשלת בריטניה לקדם הקמת בית לאומי לעם היהודי בארץ ישראל.

כתב המנדט -

חבר הלאומים מסמיך את בריטניה להקים בית לאומי לעם היהודי בארץ ישראל משני עברי הירדן. המנדט מדגיש את החשיבות בשמירה על הזכויות החברתיות והדתיות של לא-יהודים בארץ ישראל.

החלטה 181/תוכנית החלוקה -

החלטת האו"ם ב-29 בנובמבר, 1947, להקים בחלק הנותר מן המנדט בארץ ישראל שתי מדינות - מדינה יהודית ומדינה ערבית. ההחלטה התקבלה ע"י הצדדים המעורבים (ההנהגה היהודית והערבית) באופן שונה, כאשר ההנהגה היהודית הסכימה, אך ההנהגה הערבית התנגדה ואף פתחה במלחמה על היישוב היהודי - מלחמת העצמאות.

פרק שני - הכרזת העצמאות:

הכרזת העצמאות -

מסמך ההכרזה על מדינת ישראל שעליו חתמו דוד בן-גוריון וחברי מועצת העם, וקיבלו ביטוי בהכרזה הרשמית ב-ה' באייר תש"ח, בעיצומה של מלחמת העצמאות. המסמך כולל חלק היסטורי, מעשי, הכרזתי וחלק של פניות שונות.

הצדקות להקמת מדינה יהודית בארץ ישראל מתוך הכרזת העצמאות -

הצדקה טבעית / אוניברסלית - הצדקה להקמת מדינה יהודית בארץ ישראל הנובעת מהזכות הטבעית והאוניברסלית של כל עם להגדרה עצמית.

" זוהי זכותו הטבעית של העם היהודי להיות ככל עם ועם עומד ברשות עצמו במדינתו הריבונית "

הצדקות היסטוריות - הצדקות להקמת מדינה יהודית בארץ ישראל הקשורות לאירועים היסטוריים:

- במהלך הגלות, העם היהודי המשיך בתקווה ובמאמץ לשוב לארץ ישראל.
 - נעשה מאמץ לשיבה הביתה בדורות האחרונים שהביא להקמת ישוב גדול ומבוסס.
 - השואה הוכיחה את הצורך במדינה יהודית שתפתור את בעיית האנטישמיות.
 - בארץ ישראל קם העם היהודי, התעצב ויצר נכסי תרבות ובראשיתם התנ"ך.
 - השתתפות היישוב היהודי במלחמת העולם השנייה הקנתה לו זכות להימנות עם עמי האו"ם.
- "מתוך קשר היסטורי ומסורתי זה חתרו היהודים בכל דור לשוב ולהיאחז במולדתם העתיקה"

סיכום למבחן באזרחות - נובמבר 2026

הצדקות בינלאומיות / משפטיות - הצדקה להקמת מדינה יהודית בארץ ישראל הנובעת מהכרה בינלאומית בזכותו של העם היהודי למדינה בארץ ישראל, כדוגמת הצהרת בלפור, כתב המנדט ותוכנית החלוקה.

"בכ"ט בנובמבר, 1947, קיבלה עצרת האומות המאוחדות החלטה המחייבת הקמת מדינה יהודית בארץ ישראל"

מאפיינים יהודיים של מדינת ישראל הבאים לידי ביטוי בהכרזת העצמאות -

בהכרזת העצמאות בא לידי ביטוי אופייה היהודי של המדינה :

1. שם המדינה היא מדינת ישראל, המוכרזת כמדינה יהודית.

"אנו מכריזים בזאת על הקמת מדינה יהודית בארץ ישראל, היא מדינת ישראל"

2. שערי הארץ יהיו פתוחים לכל יהודי.

"מדינת ישראל תהא פתוחה לעלייה יהודית ולקיבוץ גלויות"

3. קריאה לעם היהודי להתלכד סביב הארץ.

"אנו קוראים אל העם היהודי בכל התפוצות להתלכד סביב היישוב בעלייה ובבניין"

4. קביעה כי הארץ תושבת על יסודות החירות, הצדק והשלום במורשתם של נביאי ישראל.

"מדינת ישראל [...] תהא מושבת על יסודות החירות, הצדק ושלום לאור חזונו של נביאי ישראל"

מאפיינים דמוקרטיים של מדינת ישראל הבאים לידי ביטוי בהכרזת העצמאות -

בהכרזת העצמאות בא לידי ביטוי אופייה הדמוקרטי של המדינה :

1. הכרזה על הקמת מוסדות דמוקרטיים, קיום בחירות וכינון חוקה.

"ועד להקמת השלטונות הנבחרים והסדירים של המדינה בהתאם לחוקה שתיקבע על ידי האסיפה המכוננת"

2. הבטחה לשוויון זכויות חברתי ומדיני לכל אזרחי המדינה ללא הבדל דת, גזע ומין, בין היתר חירות דת, מצפון, לשון, חינוך ותרבות.

"מדינת ישראל תקיים שוויון חברתי ומדיני גמור לכל אזרחיה בלי הבדל דת, גזע ומין"

סיכום למבחן באזרחות - נובמבר 2026

פניות לגורמים שונים -

הכרזת העצמאות כוללת פניות רבות לשלל גורמים:

1. לאו"ם - לקבל את ישראל לתוך משפחת העמים.

"אנו קוראים לאומות המאוחדות לתת יד לעם היהודי בבניין מדינתו ולקבל את מדינת ישראל לתוך משפחת העמים"

2. לערביי ישראל - לשמור על השלום ולקחת חלק בהקמת המדינה, לצד קבלת אזרחות מלאה ושווה במדינה וייצוג מתאים בכל מוסדותיה.

"אנו קוראים [...] לבני העם הערבי תושבי מדינת ישראל לשמור על שלום וליטול חלקם בבניין המדינה על יסוד אזרחות מלאה ושווה ועל יסוד נציגות מתאימה בכל מוסדותיה הזמניים והקבועים".

3. למדינות השכנות - הושטת יד לשלום ושכנות טובה, לשיתוף פעולה במאמץ לקידום המזרח התיכון כולו.
"אנו מושיטים יד לשלום ושכנות טובה לכל המדינות השכנות ועמיהן, וקוראים להם לשיתוף פעולה ועזרה הדדית עם העם העברי העצמאי בארצו. מדינת ישראל מוכנה לתרום חלקה במאמץ משותף לקידמת המזרח התיכון כולו".

4. ליהודי התפוצות - להתלכד סביב היישוב היהודי ולסייע במלחמה הגדולה על הגשמת חלום העצמאות בישראל.

"אנו קוראים אל העם היהודי בכל התפוצות להתלכד סביב היישוב בעלייה ובבניין ולעמוד לימינו במערכה"

סיכום למבחן באזרחות - נובמבר 2026

פרק שלישי - הרעיון הלאומי (מיקוד תשפ"ז):

קבוצה אתנית -

קבוצה בעלת יסודות משותפים אתניים-תרבותיים שאינה בהכרח דורשת הגדרה עצמית.

לאום -

קבוצה שלמה יסודות משותפים אתניים-תרבותיים או פוליטיים, והיא בעלת מדינה ריבונית או שלטון עצמי בתוך מדינה עצמאית - או שמא שואפת לאחד משני אלו.

הערה: רצוי לשים דגש על ההבדל בין קבוצה אתנית שאינה בהכרח שואפת או דורשת הגדרה עצמית במדינה או שלטון עצמאי, לבין הלאום שעליו לכל הפחות לשאוף לאחד משני אלו, אם לא כבר לקיימו.

לאומיות אתנית-תרבותית (סוג לאומיות 1) -

השאיפה המשותפת של בני לאום לשלטון עצמי בתוך מדינה, המבוססת על יסודות אתניים-תרבותיים: מוצא, שפה, תרבות והיסטוריה משותפים, ולעיתים גם דת משותפת.

לאומיות אזרחית (סוג לאומיות 2) -

השאיפה המשותפת של בני לאום לשלטון עצמי בתוך מדינה המבוססת על יסודות פוליטיים: רצון משותף לחיים באותה המדינה וקידום ערכים ונורמות משותפים.

הערה: בשאלה בה נתבקש לציין "את סוג הלאומיות [...]", התשובה תמיד תהיה לאומיות אתנית-תרבותית או לאומיות אזרחית.

סיכום למבחן באזרחות - נובמבר 2026

פרק רביעי - עמדות שונות על אופייה הרצוי של מדינת ישראל:

עמדות בנוגע לאופייה הדתי הרצוי של מדינת ישראל:

במדינת ישראל חיות קבוצות שונות החלוקות בשאלת אופייה הרצוי של המדינה מבחינת זהותה הדתית-תרבותית - לכל קבוצה עמדה שונה, "חלום" שונה, למידת השילוב הרצוי של הדת והתרבות היהודית במרחב הציבורי, ולמידת ההכרעה שיש לדת ולהלכה מול הדמוקרטיה בעת קונפליקט מדיני או משפטי מסוים.

עמדה/חלום 1 - מדינה מסורתית (מורשתית) תרבותית -

מדינה בה מקור הסמכות הוא ציבור האזרחים. מדינת ישראל, כמדינת העם היהודי, צריכה לתת ביטוי בחקיקה למורשת היהודית במובן התרבותי והלאומי מתוך זיקה למורשת ולמסורת, אך ללא מחויבות להלכה.

הסבר מורחב לטובת הבנת התלמיד: אפשר לתת דוגמה לעמדה זו - מדינת ישראל יכולה לקבוע ששבת והחגים במסורת היהודית הם ימי המנוחה הרשמיים, אך אינה כופה את סגירת המשק על כלל אזרחיה בימים אלו. היהדות מעצבת את האופי, התרבות והסמלים של המדינה, אבל ההלכה אינה מקור הסמכות של המדינה. מקור הסמכות הוא הציבור ומוסדות המדינה הדמוקרטיים.

עמדה/חלום 2 - מדינה המשלבת חקיקה דתית-הלכתית בהיקף חלקי -

מדינה בה מקור הסמכות הוא ציבור האזרחים. למדינה זו ערך דתי, ועל כן עליה לשאוף לשלב מרכיבים הלכתיים בחקיקה ובמרחב הציבורי משיקולים דתיים.

הסבר מורחב לטובת הבנת התלמיד: אפשר לתת דוגמה לעמדה זו - המדינה מחליטה שתחום הנישואין והגירושין של יהודים יתנהל לפי ההלכה היהודית בלבד. זוג יהודי שרוצה להתחתן בישראל חייב לעשות זאת באמצעות מוסד רבני ובהתאם לכללי ההלכה, גם אם בני הזוג עצמם אינם דתיים. מדובר בהדגשת הערך הדתי-יהודי של מדינת ישראל, אך ללא יישומה בצורה מלאה על כל היבט ציבורי ומדיני.

עמדה/חלום 3 - מדינת הלכה -

מדינה שבה מקור הסמכות העליון הוא ההלכה היהודית ולא ציבור האזרחים, בשונה ממדינה דמוקרטית. חוקי המדינה ומוסדותיה יפעלו בהתאם לדיני התורה וההלכה בכל תחומי החיים. בקרב המחזיקים בעמדה זו קיימות תפיסות שונות בנוגע לאופן שבו תתנהל המדינה ולמידת האכיפה הרצויה של חוקי ההלכה, ובמיוחד בכל הנוגע למרחב הפרטי של האזרח. מדינה כזו לא תהיה דמוקרטית במובן המקובל שלפיו העם הוא מקור הסמכות העליון. עם זאת, יכולים להתקיים בה מוסדות ועקרונות מסוימים הדומים למאפיינים הקיימים בדמוקרטיה, כגון קבלת החלטות על פי רוב, בחירת נציגי ציבור, והכרה בערך ובכבוד האדם. ההבדל המרכזי הוא שעקרונות ומוסדות אלו יהיו כפופים להלכה ולא יוכלו לגבור עליה.

הסבר מורחב לטובת הבנת התלמיד: לדוגמה, במדינת הלכה ההלכה היא שקובעת את המסגרת המחייבת לחוקי המדינה, והחוקים חלים על האזרחים בין אם הם דתיים ובין אם אינם דתיים. בהתאם לפרשנות ההלכתית שעל פיה מתנהלת המדינה, שמירת שבת וכללים דתיים נוספים עשויים להפוך לחובות הקבועות בחוק. גם בתוך תפיסה זו קיימות מחלוקות לגבי מידת האכיפה. יש הסבורים שהמדינה צריכה לאכוף את חוקי ההלכה גם כאשר מדובר בהתנהגותו הפרטית של אדם, ואילו אחרים סבורים כי יש לצמצם את התערבות המדינה במרחב הפרטי ולהתמקד בעיקר בהתנהלותה של המדינה ובמרחב הציבורי.

סיכום למבחן באזרחות - נובמבר 2026

עמדה/חלום 4 - מדינה חילונית שיש בה הפרדה מלאה בין הדת למדינה -

מדינה יהודית מבחינה לאומית בה מקור הסמכות הוא ציבור האזרחים, אך בה יש הפרדה מוחלטת בין הדת והמורשת היהודית לבין המדינה ומוסדותיה הפוליטיים, למעט סמלי המדינה. אין זו מתפקידה של המדינה לחוקק חוקים בעלי אופי דתי, להעניק שירותים דתיים או להתערב בענייני דת, אך עליה לאפשר קיום פולחן דתי פרטי.

הסבר מורחב לטובת התלמיד: לדוגמה, מדינה בה אין מעמד מיוחד ליום השבת, אלא כל עובד רשאי לצורך העניין להסדיר מול מעסיקו "יום מנוחה" שבועי. המדינה לא תספק שירותים דתיים כגון תקצוב וסבסוד ישיבות דתיות או כינון מוסדות מדיניים לפיקוח והשגחה על כשרות בבתי עסק. לעומת זאת, המדינה לא תימנע מאף אזרח לקיים פולחן דתי פרטי, כגון תפילה בבית הכנסת.

הערה: כאשר נתבקש בשאלה לציין עמדה או חלום בנוגע לאופייה הדתי של מדינת ישראל, עלינו להציג אחת מארבע העמדות שהוצגו.

עמדות בנוגע לאופייה הלאומי הרצוי של מדינת ישראל:

עמדה/חלום 1 - מדינת לאום יהודית אתנית-תרבותית דמוקרטית (העמדה המייצגת את מדינת ישראל) -

מדינת ישראל היא מדינתו של העם היהודי בארץ ובתפוצות. המדינה מזוהה ברמה הקולקטיבית עם לאום אתני-תרבותי יהודי, ומבטאת את זכותו להגדרה עצמית. במדיניות ההגירה יש העדפה ללאום היהודי, ובפרט זכותו של כל יהודי לעלות למדינת ישראל. השפה העברית היא שפתה הרשמית של מדינת ישראל. חלק מהסמלים, מהמועדים הרשמיים, מהחוקים ומוסדותיה הרשמיים של המדינה נותן ביטוי ליסודות האתניים-תרבותיים היהודיים. יש הבחנה ברורה בין מישור ההגדרה העצמית (זהותה הלאומית של המדינה) לבין מישור זכויות הפרט של האזרחים: לצד הגדרתה הלאומית היהודית, מדינת ישראל מחויבת לשוויון זכויות מלא בין כל אזרחיה, ללא הבדל השתייכות לאומית, אתנית או דתית. הריבונות על המדינה מסורה לכל אזרחיה באמצעות הבחירות לכנסת ושאר זכויות האזרח. אין חפיפה מלאה בין לאומיות לאזרחות - במדינת ישראל אזרח לא מחויב להיות יהודי. במדינה יהיו יסודות אזרחיים משותפים לכלל אזרחי המדינה, ותהיה הכרה גם בזכויות קבוצתיות מסוימות לקבוצות האתניות השונות.

עמדה/חלום 2 - מדינת לאום יהודית אתנית-תרבותית לא דמוקרטית -

מדינת ישראל מזוהה ברמה הקולקטיבית עם לאום אתני-תרבותי יהודי, ומבטאת את זכותו של העם היהודי להגדרה עצמית, ובמדיניות ההגירה יש העדפה ללאום היהודי. הסמלים, המועדים הרשמיים, החוקים ומוסדות המדינה נותנים ביטוי ליסודות האתניים-תרבותיים היהודיים. מדינת ישראל אינה מחויבת בהכרח לשוויון זכויות מלא בין כל אזרחיה ללא הבדלי השתייכות לאומית, ואף בכל התנגשות או מתח בין היסוד היהודי ליסוד הדמוקרטי, היסוד היהודי בהכרח גובר. גרסה קיצונית של עמדה זו גורסת גם כי יש לשלול את אזרחותם של אזרחי ישראל הערבים ולכונן מדינה ליהודים בלבד.

עמדה/חלום 3 - מדינה דו לאומית דמוקרטית -

מדינה המזוהה ברמה הקולקטיבית עם הלאום היהודי והלאום הערבי במידה שווה. יש לשנות את דגל המדינה, סמליה, המנונה ומרכיבים זהותיים נוספים כך שיינתנו ביטוי מקביל ושווה גם לזהות הערבית. יש לבטל את ההכרה במוסדות הציוניים על ידי המדינה (כגון הסוכנות היהודית וקק"ל). מדיניות ההגירה לישראל צריכה להתניח בצורה שווה להגירה יהודית וערבית כאחת. גרסה של עמדה זו מבקשת גם כי על המדינה להיות מזוהה עם כל קבוצה לאומית שתתקיים בקרבה, ולהיעשות מדינת כל אזרחיה רב תרבותית. אין חפיפה מלאה בין לאומיות לאזרחות, וכן ישנם יסודות אזרחיים משותפים לכלל אזרחי המדינה.

סיכום למבחן באזרחות - נובמבר 2026

עמדה/חלום 4 - מדינת לאום אזרחית דמוקרטית -

ביטול זהותה היהודית של מדינת ישראל, וכל זיקה מסוימת לקבוצה אתנית-תרבותית כזו או אחרת. המדינה תגדיר את זהותה הלאומית על בסיס האזרחות הישראלית בלבד. תהיה חפיפה מלאה בין לאומיות לאזרחות, והיסודות המשותפים לכלל אזרחי המדינה יהיו אזרחיים בלבד. הסמלים, המועדים הרשמיים, החוקים ומוסדות המדינה יבטאו רק יסודות המשותפים לכלל אזרחי המדינה, ובמדיניות ההגירה לא תינתן אף העדפה לבני קבוצה לאומית כלשהי, ובפרט, ביטול חוק השבות.

הערה: כאשר נתבקש בשאלה לציין עמדה או חלום בנוגע לאופייה הלאומי של מדינת ישראל, עלינו להציג אחת מארבע העמדות שהוצגו.

פרק חמישי - המאפיינים היהודיים של מדינת ישראל:

המאפיינים היהודיים של מדינת ישראל בחוק הישראלי:

חוק חג המצות (איסורי חמץ) התשמ"ו 1986 -

חוק חג המצות אוסר על בעלי עסקים הצגת חמץ ומכירתו באזורים יהודיים במהלך חג הפסח, אך אינו אוסר את אכילתו ברשות הרבים.

חוק שעות עבודה ומנוחה, התשי"א 1951 -

החוק מגדיר את שעות העבודה, את ימי העבודה ואת ימי המנוחה במשק. ליהודים נקבעה השבת כיום השבתון השבועי. לא יהודים יכולים לבחור בהתאם לאמונתם ביום השישי, השבת או ראשון, כיום השבתון השבועי שלהם.

חוק שיפוט בתי הדין הרבניים, התשי"ג 1953 -

החוק קובע שכל אזרחי ישראל מחויבים להתחתן ולהתגרש במסגרת בתי הדין הרבניים של דתם.

חוק לעשיית דין בנאצים ובעוזריהם, התשי"ד 1950 -

החוק קובע כללי ענישה על פשעי הנאצים ועוזריהם, על אף שנעשו לפני הקמת המדינה ומחוץ לגבולותיה. הענישה מתייחסת לפשעים שנעשו כנגד העם היהודי.

חוק יסודות המשפט, התש"ב 1980 -

החוק מתייחס למקרים בהם אין חקיקה ראשית הנוגעת למקרה הנדון. החוק מנחה את בתי המשפט לפסוק על פי "עקרונות החירות, הצדק והיושר שבמורשת ישראל" במקרים שבהם אין חקיקה ראשית המתייחסת למקרה.

חוק השבות, התשי"ד 1950 -

חוק משנת 1950 הקובע כי כל יהודי זכאי לעלות ארצה ולקבל אזרחות ישראלית. החוק מאפשר גם לבני ולבנות זוגם של יהודים, ילדיהם של יהודים ונכדיהם של יהודים לעלות ארצה ולקבל אזרחות ישראלית. מקובל לראות בחוק זה חוק מבחין ולא מפלה, משום שתפיסת היסוד של מדינת ישראל כמדינת הלאום של כל יהודי העולם. נוסף על כך, במדינות רבות קיימות מדיניות הגירה המבוססת על עיקרון שבות בני הלאום.

סיכום למבחן באזרחות - נובמבר 2026

חוק יסוד: ישראל מדינת הלאום של העם היהודי -

החוק קובע כי מדינת ישראל כי מדינת הלאום של העם היהודי, ומימוש הזכות להגדרה עצמית לאומית במדינת ישראל ייחודי לעם היהודי.

המאפיינים היהודיים של מדינת ישראל במרחב הציבורי:

מעמד השפה העברית -

השפה העברית נקבעה בחוק יסוד כשפתה הרשמית של מדינת ישראל, מפאת ייחודה לעם היהודי כשפה בה נכתב ספר התנ"ך. מעמדה מתבטא במסמכים מדיניים ומוסדיים רשמיים, שלטי הכוונה בדרכים, ועוד. ישנם מקומות בישראל בהם מעמדה של השפה העברית שווה או נלווה למעמד השפה העברית.

לוח השנה העברי -

לוח השנה העברי הוא לוח השנה הרשמי של מדינת ישראל, כביטוי לאופייה היהודי של המדינה. החגים היהודיים הם ימי שבתון רשמיים במדינה. החוק מחייב שימוש בתאריך עברי בכל מסמך רשמי היוצא מטעם המדינה ומוסדותיה.

סמלי המדינה -

סמלי המדינה הקבועים בחוק מבטאים את זהותה היהודית של מדינת ישראל. דגל המדינה מורכב ממגן דוד שהוא סמל יהודי מסורתי, המזוהה עם סיפורי המקרא אודות דוד המלך, ומפסים בצבע תכלת ולבן, המייצגים את צבעי הטלית היהודית. סמל המדינה הוא המנורה שעמדה בבית המקדש בירושלים, שנפלה בידי טיטוס הרומאי עם חורבן בית שני, ובכך הפכה לסמל חורבן וגלות, עד לשיבת ציון, החל ממנה המנורה הפכה לסמל לתקווה, עצמאות וחירות. בסמל המדינה משני צידי המנורה ישנם ענפי זית, כאזכור לסיפור התנ"כי אודות נוח. המנון המדינה, "התקווה", מבטא את שאיפת העם היהודי לחזור לארצו ולחדש בה את חירותו המדינית.

המאפיינים היהודיים של מדינת ישראל בין הציבורי לפרטי:

הסדר הסטטוס-קוו -

הסדר להכרעה במחלוקות בסוגיות דת ומדינה שישודו מיוחס למכתב הצהרת כוונות משנת 1947, ומטרתו למנוע העמקת מחלוקות בין דתיים לחילוניים, ולאפשר חיים משותפים במדינה שעתידה לקום. ההסדר עוסק בארבע סוגיות מרכזיות של דת ומדינה:

- הגדרת השבת כיום המנוחה במדינת ישראל. (חוק שעות עבודה ומנוחה)
- מטבח כשר במוסדות ממלכתיים. (פקודת מאכל כשר בצה"ל)
- נישואין וגירושין של יהודים יתנהלו בהתאם להלכה. (חוק בתי הדין הרבניים)
- מתן אוטונומיה לזרם החינוך הדתי. (חוק חינוך ממלכתי)

ההסדר ברובו התקבע בחקיקה, אך אופן שימורו ויישומיו נתונים עד היום בוויכוח ציבורי.

סיכום למבחן באזרחות - נובמבר 2026

פרק שישי - מדינת ישראל ויהודי התפוצות:

אחריות המדינה לתפוצות / יחס המדינה ליהודי התפוצות -

מחויבות המדינה ליהדות התפוצות באה לידי ביטוי בתחומים שונים, המבטאים את תפיסתה כמדינת הלאום של כל העם היהודי. דוגמאות:

- חוק השבות וחוק האזרחות המאפשרים לכל יהודי לעלות לישראל ולקבל אזרחות בה.
- מוסדות רשמיים של המדינה המטפלים בחיזוק זהותה היהודית של יהדות התפוצות ובעלייתה לישראל.
- התגייסות המדינה לטובת יהודים המצויים במצוקה ברחבי העולם, גם אם אינם אזרחי ישראל.
- החוק הפלילי של מדינת ישראל מאפשר ענישה של מי שפגע ביהודי על רקע יהדותו, גם אם עשה זאת מחוץ לשטחה של המדינה וכלפי יהודי שאיננו אזרח המדינה.

יחסם של יהודי התפוצות למדינת ישראל -

יחס התפוצות למדינה בא לידי ביטוי במספר מאפיינים:

- זהות: רבים מיהודי העולם חשים קרבה והזדהות עם מדינת ישראל, על אף היותם אזרחים לכל דבר במדינותיהם. במקרים מסוימים הדבר מעורר דילמות של "נאמנות כפולה".
- תמיכה פוליטית בישראל: ארגונים ושדולות שמקימים ובנויים מיהודי התפוצות בעולם שמשתדלים להשפיע על ממשלותיהם לתמוך בישראל בהקשרים שונים.
- תמיכה כלכלית: לאורך השנים יהדות התפוצות תומכת בפעילויות שונות בישראל בסכומים גדולים.
- הדור הצעיר בקהילות רבות: בקהילות רבות הדור הצעיר מזדהה פחות עם ישראל, ונעשים מאמצים לחיזוק הזדהות זו.

סיכום למבחן באזרחות - נובמבר 2026

פרק שביעי - המיעוטים בישראל:

ערבים בישראל -

קבוצת המיעוט הגדולה ביותר במדינת ישראל הינה קבוצת המיעוט הערבי, המהווה בקירוב 20% מאזרחי המדינה. מתוך האוכלוסייה המוסלמית בישראל, בקירוב 15% הם בדואים.

רוב הערבים בישראל מזהים עצמם כחלק מן הלאום הערבי וחלקם הגדול גם מזדהים כפלסטינים. לרבים מהם יש משפחה במדינות ערב.

ניתן לזהות בקרב החברה הערבית בישראל מגמות של השתלבות במדינה ובחברה לצד תהליכי בידול והזדהות עם המאבק הפלסטיני נגד מדינת ישראל. הערבים פטורים מגיוס לצבא על פי חוק, אך חלק מבני הלאום הנוצרי, חלק קטן מהאוכלוסייה המוסלמית ורוב הבדואים, מתנדבים בשירות אזרחי או צבאי, מה שמעלה מחלוקות בתוך החברה הערבית.

המיעוט הדתי הגדול בישראל הוא המוסלמים, כ-18% מאוכלוסיית המדינה. רוב כמעט מוחלט של מוסלמים בישראל הם ערבים.

לעומתם, מיעוט דתי קטן יחסית בישראל הוא המיעוט הנוצרי, המהווה פחות מ-2% מאזרחי המדינה. רוב הנוצרים בישראל רשומים בסעיף הלאום כערבים, אך משנת 2014 הורשו להירשם כארמים ולא כערבים.

דרוזים בישראל -

מיעוט קטן יחסית, פחות מ-2% מאזרחי המדינה, הם הדרוזים, בעלי דת ייחודית וסודית. רובם מגדירים את עצמם כקבוצה אתנית נפרדת, ללא שאיפה לאומית-מדינית, אשר נאמנים למדינה בתוכה הם חיים: הדרוזים משולבים במערכות הביטחון והמדינה בשירות קבע ובדרגות בכירות.

הדרוזים החיים ברמת הגולן, שנכנסו תחת השליטה הישראלית רק לאחר מלחמת ששת הימים, נמנעים בדרך כלל מקבלת אזרחות ישראלית ומהשתתפות בבחירות, זאת בניגוד לדרוזים החיים בגליל.

מעמד המיעוטים במדינת ישראל -

בהכרזת העצמאות התחייבה מדינת ישראל להעניק זכויות שוות לכל אזרחיה ללא הבדל דת, גזע או מין. מדינת ישראל מעניקה זכויות אלו באופן מלא ושווה. הדבר בא לידי ביטוי, למשל, בחוק האוסר אפליה בקבלה לעבודה על בסיס לאומי או על בסיס דתי, ובכך שישנה אפשרות נרחבת לביטוי תרבותי ודתי במרחב הציבורי ובהיבטים מוסדיים.

ביטויי קבוצות המיעוטים במרחב הציבורי והמוסדי -

לשפה הערבית מעמד מיוחד במדינת ישראל, מה שמתבטא למשל בכך שבחלק משלטי ההכוונה בדרכים ישנה חובה להיכתב גם בערבית. ימי המועד של המיעוטים מוכרים להם כימי חופשה. בנושאי אישות (נישואין וגירושין), בני העדות הלא יהודיות כפופים לשיפוט הדתי של בתי הדין על פי דתם.

בתחום החינוך, למיעוטים השונים קיימות מערכות חינוך נפרדות המתנהלות בשפתם. נוסף על כך, חוק החינוך הממלכתי קובע כמטרה לחנך כל אדם לכבוד ולמורשתו ולזהותו התרבותית.

סיכום למבחן באזרחות - נובמבר 2026

פרק שמיני - השסע הלאומי:

שסע לאומי בישראל -

מתח בין יהודים לערבים במדינת ישראל, לו קיימות סיבות שונות:

סיבה היסטורית: הסכסוך בין מדינת ישראל למדינות ערב השכנות, ובפרט הסכסוך הפלסטיני שהחל ביום הקמתה של המדינה ועד ימינו.

סיבה פוליטית: רבים מערביי ישראל מרגישים חוסר שייכות למדינת ישראל עקב הגדרתה כמדינת הלאום היהודי.

המתח שבין יהודים לערבים בא לידי ביטוי בשנאה ובאפליה. למשל, אי קבלת ערבים למקום עבודה רק בשל מוצאם, או שימוש בביטויים גזעניים.

דרכי התמודדות עם השסע הלאומי -

יש מספר דרכי התמודדות עם השסע הלאומי:

- חינוך כל המגזרים לסובלנות ולקבלת האחר במדינה יהודית ודמוקרטית.
- הקפדה על זכויות הפרט ועל זכויות תרבותיות מסוימות.
- קידום ייצוג הולם בשירות המדינה ובחברות ממשלתיות.
- מדיניות של העדפה מתקנת והנהגת שיטת בחירות יחסית, המאפשרת ייצוג בכנסת לקבוצות השונות.

סיכום למבחן באזרחות - נובמבר 2026

פרק תשיעי - עיקרון שלטון העם:

עיקרון דמוקרטי: שלטון העם -

עיקרון יסוד של הדמוקרטיה. כלל האזרחים הם מקור הסמכות באמצעות בחירת שלטון נבחר, לזמן קצוב המוגדר בחוק.

בחירות דמוקרטיות -

מאפיין בסיסי בכל סוגי הדמוקרטיה המאפשר חילופי שלטון. להליך חמישה תנאים הכרחיים: כלליות, חשאיות, מחזוריות, שוויוניות והתמודדות חופשית.

כלליות -

כל אזרחי המדינה זכאים לבחור להיבחר למוסדות הנבחרים במדינה במגבלות הכתובות בחוק. (לדוגמה, מגבלת גיל מינימלי או איסור עבר פלילי).

חשאיות -

רק הבוחר יודע במי בחר, כך שמובטח שלא יושפע מלחצים של גורמים שונים.

מחזוריות -

הבחירות חוזרות בפרקי זמן ידועים וסדירים הקבועים בחוק.

שוויוניות -

קולו של כל מצביע, מהמעמד הנמוך ביותר בחברה ועד הגבוה ביותר, שווה לאחר.

התמודדות חופשית/הוגנת -

הבחירות מאפשרות תחרות הוגנת המבוססת על חירויות ועל זכויות פוליטיות, לדוגמה, חופש הביטוי וחופש ההתאגדות.

שיטת בחירות ארצית -

שיטת בחירות לפיה כל הארץ היא אזור בחירה אחד לצורך חישוב תוצאות הבחירות - הבחירות נעשות בכל הארץ באותו היום.

שיטת בחירות רשימתית -

מצביעים למפלגה, לה רשימת מועמדים. אחת הדרכים הרווחות לקביעת הרשימה היא קיום בחירות מקדימות - פריימריז.

סיכום למבחן באזרחות - נובמבר 2026

שיטת בחירות יחסית -

חלוקת המושבים בפרלמנט יחסית למספר הקולות שבהם זכתה כל מפלגה. החישוב נעשה לפי מספר המצביעים בבחירות או לפי הקולות הכשרים בלבד, בתנאי שהמפלגה עברה את אחוז החסימה.

פרק עשירי - תרבות פוליטית-דמוקרטית:

תרבות פוליטית דמוקרטית -

ערכים, אמונות וצורות התנהגות המבטאים הזדהות עם עקרונות הדמוקרטיה. הדבר בא לידי ביטוי לדוגמה ברמה גבוהה של השתתפות בבחירות והשתתפות אזרחית, קבלת הכרעת הרוב, הכרה בשלטון החוק והפנמת ערכים כמו פלורליזם, סובלנות, הסכמיות ועוד. חשיבותה של התרבות הפוליטית-דמוקרטית היא חיזוק היציבות של המדינה הדמוקרטית, אך אינה מתקיימת במידה שווה בכל הדמוקרטיות.

עיקרון דמוקרטי: פלורליזם -

הכרה בערך של ריבוי דעות. תמיכה בקיום וביטוי של מגוון הדעות של אנשים וקבוצות בחברה. הפלורליזם מתבטא בתמיכה אקטיבית בריבוי דעות.

עיקרון דמוקרטי: סובלנות -

קבלת השונה תוך הימנעות מתגובות אלימות, מילולית או פיזית, בעת מחלוקת. השלטון צריך להימנע מהפעלת סמכותו כלפי עמדות המבקרות או מרגיזות אותו. הסובלנות מתבטאת באי-מניעת ריבוי דעות והשמעתן במרחב הציבורי או המדיני, ולא דווקא בתמיכה אקטיבית, בשונה מהפלורליזם.

עיקרון דמוקרטי: הסכמיות -

הסכמה רחבה בין קבוצות בחברה על כללי משחק בסיסיים או על אופיין הבסיסי של החברה והמדינה, ובכך לחזק את היציבות בחברה ולאפשר קיום משותף על אף חילוקי הדעות בתחומים שונים. ההסכמיות מתבטאת בעקרונות בסיסיים שעליהן צריכה להיות הסכמה רחבה ומוחלטת. לדוגמה - "אלימות היא דבר שלילי ופסול", או "שימוש בסחיטה ואיומים לצורך גניבת קולות בבחירות אסור בהחלט". מכיוון שאין הגדרה ברורה לאילו עקרונות וכללים בסיסיים כלולים תחת אותה הסכמיות, קיים מתח בין עיקרון זה לבין עיקרון הפלורליזם, כיוון שמצד אחד יש הסכמה אחידה בנושא מסוים, ומצד שני יש לעודד ריבוי דעות.

סיכום למבחן באזרחות - נובמבר 2026

פרק אחד עשר - עיקרון הכרעת הרוב:

עיקרון דמוקרטי: עיקרון הכרעת הרוב -

עיקרון דמוקרטי לפיו מתוך כמה אפשרויות בחירה, מתקבלת זו שרוב המצביעים תומכים בה. עם זאת, אסור לרוב לקבל החלטות הפוגעות באופן לא מוצדק בזכויות יסוד ובמיוחד בזכויות מיעוט, מחשש לעריצות הרוב.

עריצות הרוב -

סיטואציה בה הרוב מנצל את כוחו לרעה. לדוגמה, רוב האזרחים במדינה הם יהודים, ולכן הם מצביעים כרוב על חוק שאוסר קיום פולחן דתי שמקורו אינו ביהדות, ובכך לשלול ממיעוטים לא יהודיים במדינה את הזכות לשוויון וחופש הדת והפולחן.

הערה: אם נתבקש בשאלה לציין עיקרון דמוקרטי, עלינו לבחור בין העקרונות שהוצגו: עיקרון שלטון העם, עיקרון הפלורליזם, עיקרון הסובלנות, עיקרון ההסכמיות, עיקרון הכרעת הרוב ועקרונות הגבלת השלטון, הפרדת הרשויות ושלטון החוק, עליהם נרחיב בהמשך הסיכום.

פרק שניים עשר - זכויות האדם והאזרח:

תיאוריית הזכויות הטבעיות -

תפיסה מוסרית-פוליטית המתארת זכויות יסוד המוקנות לכל אדם באשר הוא אדם. תיאור הזכויות כטבעיות משמעותן שהן אינן מוענקות על ידי השלטון ואינן תלויות בו. התפיסה הדמוקרטית מקבלת כעיקרון יסוד את אחריות השלטון לשמירה על הזכויות הללו. מקובל למנות בזכויות הטבעיות את הזכות לחיים וביטחון, הזכות לקניין, הזכות לחירות, הזכות לשוויון, הזכות לכבוד והזכות להליך משפטי הוגן.

זכות אדם ראשונה: הזכות לחיים וביטחון -

זכותו של כל אדם שלא יפגעו בחייו ובגופו. חובת המדינה להגן על כל בני האדם החיים בשטחה מפני פגיעה בחייהם ובגופם בידי אחרים.

זכות אדם שנייה: הזכות לחירות -

זכותו של כל אדם לחיות על פי רצונו החופשי, ואין לשלול את חירותו על ידי מעצר או הגבלת חופש המחשבה והפעולה שלו. מן הזכות לחירות נגזרת שורה של חירויות, למשל חופש הביטוי. בכל חברה דמוקרטית חוקים רבים מגבילים את הזכות לחירות. מידת הפגיעה הסבירה בזכות זו נתונה במחלוקת ציבורית.

חופש המחשבה והמצפון -

זכותו של כל אדם להחזיק בכל דעה בכל נושא לפי בחירתו. זכותו של כל אדם לפעול בהתאם למצפונו.

חופש הביטוי -

זכותו של כל אדם לבטא את דעותיו בכל דרך ובגלוי - לבוש, פולחן, תקשורת, אומנות, ועוד.

סיכום למבחן באזרחות - נובמבר 2026

חופש הדת -

זכותו של כל אדם להחזיק בכל אמונה, להשתייך לכל קבוצה דתית, ולקיים כל טקס, מנהג או פולחן.

חופש מדת -

זכותו של כל אדם שלא להחזיק באמונה, לא להשתייך לקבוצה דתית, לא לסבול מכפייה או הטפה דתית, ולא לקיים טקס או פולחן דתי בניגוד לרצונו.

חופש התנועה -

זכותו של כל אדם לנוע כרצונו בכל מקום. זכות הכניסה החופשית למדינה מוקנית לאזרחיה בלבד.

חופש העיסוק -

זכותו של כל אדם לעבוד בכל מקצוע, בכפוף להכשרה או רישוי נדרשים.

זכות אדם שלישית: הזכות לקניין -

זכותו של כל אדם להחזיק ברכוש ולעשות בו כרצונו. אין לפגוע בקניינו, לא החומרי ולא הרוחני, של אדם.

זכות אדם רביעית: הזכות לשוויון -

אין להפלות אדם בשל זהותו, שיוכו, סממן חיצוני או מגבלה כלשהי - כל סיבה אשר אינה רלוונטית. לזכות זו יש שני מובנים: מובן מצומצם - זכותו של כל אדם לשוויון בפני החוק ולשוויון פוליטי, ומובן רחב - זכות לשוויון הזדמנויות במובן הכלכלי והחברתי.

אופני היישום הראויים של הזכות לשוויון שנויים במחלוקת ציבורית בכל חברה דמוקרטית, לרבות הנהגת מדיניות הבחנה והעדפה מתקנת.

מדיניות של הבחנה (מותרת) -

הענקת יחס שונה לבני אדם, כאשר השונות רלוונטית לנושא הנידון. חוקים רבים בכל דמוקרטיה מבוססים על מדיניות זו.

מדיניות של העדפה מתקנת -

הענקת הטבה לקבוצה מקופחת לזמן מסוים שנועדה לצמצם פערים. מתנהל ויכוח ציבורי על היקף השימוש הראוי במדיניות זו, בין השאר מכיוון שהיא יוצרת אפליה כלפי אחרים.

מדיניות הבחנה ומדיניות העדפה מתקנת שתיהן מהוות מתן יחס לא שוויוני, מסיבה מוצדקת, ושתיהן מעוגנות בחוק. מדיניות הבחנה מהווה מתן יחס לא שוויוני קבוע, ומקורה בצורך הרלוונטי של מקבל היחס. לעומת זאת, מדיניות העדפה מתקנת מהווה מתן יחס לא שוויוני זמני, ומקורה בשאיפה לתיקון נחיתות חברתית הנובעת מקיפוח בעבר.

סיכום למבחן באזרחות - נובמבר 2026

מדיניות של אפליה פסולה -

פגיעה בזכות לשוויון על ידי הענקת יחס שונה לבני אדם בשל סיבה לא מוצדקת, ובפרט בשל זהות, שיוך, סממן חיצוני או מגבלה כלשהי.

הערה: אם במבחן נתבקש לציין על סוג מדיניות - נבחר בהבחנה מותרת, העדפה מתקנת או אפליה פסולה.

זכות אדם חמישית: הזכות להליך הוגן -

אדם חף מפשע עד שלא הוכחה אשמתו. כל אדם זכאי למשפט הוגן ופומבי. לדוגמה, ייצוג על ידי עורך דין, ניהול משפט ע"י שופטים בלתי תלויים, ענישה בהתאם לחוק, זכאות לדעת במה נאשם האדם ומה הראיות כנגדו, זכאות להגשת ערעור וכדומה.

זכות אדם שישית: הזכות לכבוד (המכילה את הזכות לפרטיות והזכות לשם טוב) -

הזכות שלא להיות חשוף ליחס משפיל. זכות זו מכילה את הזכות לפרטיות - זכותו של כל אדם לחיות ללא חדירה לחייו, לגופו ולחפציו, ואת הזכות לשם טוב - זכותו של כל אדם שלא יפרסמו עליו מידע שקרי ושליילי.

זכויות פוליטיות הקשורות לתחום הפוליטי -

זכויות פוליטיות שהן זכויות אזרח בלבד:

הזכות לבחור: זכותו של כל אזרח לבטא את עמדותיו הפוליטיות על ידי קביעה של הרכב השלטון.

הזכות להיבחר: זכותו של אזרח להשפיע על הנעשה במדינתו בתפקיד באחד ממוסדות השלטון.

חופש ההתאגדות הפוליטית: זכותו של אזרח להתחבר לקבוצה, ובמסגרתה להשפיע על החיים הציבוריים ולהביא לשינויים חברתיים ופוליטיים.

זכויות פוליטיות הנובעות מהזכויות הטבעיות של כל אדם:

חופש ההפגנה וחופש המחאה: זכותו של אזרח לבטא את דעתו על אופן התנהלותו של השלטון ועל פעולותיו.

זכויות קבוצתיות/תרבותיות -

זכויות קיבוציות הניתנות למיעוטים לאומיים בתחומי השפה, החינוך, התרבות וייצוג כקבוצה, כדי להסדיר מוסדית את זהותה הייחודית של הקבוצה במדינה. מדינה היא שקובעת את היקף הענקת הזכויות ואת מידת התמיכה המוסדית בהן:

הזכות לחינוך: זכותו של כל בן מיעוט ללמוד בשפתו וללמוד את התכנים הרלוונטיים לעולמו התרבותי.

הזכות לשפה: זכותו של בן מיעוט ששפתו תוכר כרשמית במדינה כדי לעזור לקליטתו החברתית.

הזכות לייצוג: זכותו של בן המיעוט לפעול למען ענייניו החברתיים והמדיניים מתוך רשויות השלטון.

הזכות לקיום מצוות וחופש הפולחן: זכותו של בן מיעוט לבטא את דתו ואת אמונותיה ומנהגיה.

הזכות לשלטון עצמי טריטוריאלי: זכותו של בן מיעוט לשמור על ייחודו במקום שבו הוא הרוב.

סיכום למבחן באזרחות - נובמבר 2026

פרק שלושה עשר - חובות האדם והאזרח:

חובות האדם כאדם -

חובת האדם להכיר בזכויותיו של הזולת ולהימנע מפגיעה בזכויותיו של אדם אחר.

חובות האזרח וערכים אזרחיים -

החובה לציית לחוק ולחובות הקבועות בו. ישנו ערך אזרחי להשתתפות בעיצוב החיים הציבוריים. ישנו ערך אזרחי בתרומה לקהילה ולמדינה.

התנגשויות בין זכויות (או בין זכות לאינטרס ציבורי) -

הזכויות אינן מוחלטות - הן סותרות לא פעם זו את זו, ובאף חברה אנושית אינן ניתנות להגשמה באופן מלא. לכן, במקרה של התנגשות בין זכויות או בין זכות לאינטרס ציבורי, נדרש איזון סביר בין הזכויות. העילות הבסיסיות המוצדקות להגבלת זכויותיו של אדם הן כאשר מימושן פוגע בזכויות הזולת או באינטרס ציבורי.

פרק ארבעה עשר - הגבלת השלטון:

עיקרון דמוקרטי: עיקרון הגבלת השלטון -

השלטון מחזיק באמצעים כלכליים ואנושיים המעניקים לו עוצמה רבה. קיימת סכנה שהוא ינצל את כוחו לרעה. הפרדת הרשויות ואמצעים פורמליים ובלתי פורמליים נועדו למנוע את עריצות השלטון.

עיקרון דמוקרטי: עיקרון הפרדת הרשויות -

הפרדת הרשויות פירושה פיצול הכוח השלטוני לשלוש רשויות: מחוקקת, מבצעת ושופטת, על מנת להגביל את השלטון. לכל רשות סמכויות ייחודיות בתחומה, אך לא מוחלטות, ובין הרשויות מתקיימים יחסים של איזונים ובלמים (היכולת לבלום ולרסן את כוחן של כל אחת מהרשויות האחרות).

מנגנוני פיקוח וביקורת פורמליים/מוסדיים -

מוסדות כגון הפרלמנט, מבקר המדינה, נציב תלונות הציבור ומערכת המשפט הם מוסדות שהוסמכו בחוק לבקר את השלטון ולפקח על מעשיו ועל חוקיות פעולותיו. פיקוח זה מתבצע לדוגמה על ידי פרסום דוחות המציגים את פעילות השלטון.

מנגנוני פיקוח חוץ מוסדיים -

גופים ארגוניים או פרטיים המבקרים מיוזמתם את השלטון, על מנת לפקח על מעשיו ועל חוקיות פעולותיו. פיקוח זה מתבצע לדוגמה באמצעות הפגנות ומחאות המאפשרות לחץ על קובעי המדיניות וקיום דיון ציבורי.

סיכום למבחן באזרחות - נובמבר 2026

פרק חמישה עשר - שלטון החוק:

עיקרון דמוקרטי: עיקרון שלטון החוק -

שלטון החוק הוא ניהול ענייני המדינה באמצעות מערכת חוקים אחת, שהתקבלו על ידי הרשות המחוקקת בהליך קבוע בחוק. כולם מחויבים בחוקים, גם האזרחים וגם הרשויות, ובפני החוק כולם שווים. מטרת שלטון החוק היא לשמור על הסדר החברתי, ולהגן על זכויות האדם מפני פגיעת הזולת ומפני ניצול לרעה של כוח רשויות השלטון, שכפופות גם הן לחוק כמו האזרחים.

עבריינות פלילית רגילה -

אדם המפר חוק למען אינטרס אישי, שאינו מוכן לשאת בתוצאות מעשיו. מעשי האדם הם סכנה לפגיעה בתחושת הביטחון של האנשים בחברה, ולכן המדינה מחויבת להילחם במפרי החוק באמצעות אכיפה.

עבריינות שלטונית ציבורית -

בעל תפקיד ציבורי המפר חוק כדי לקדם ציבור מסוים או את כלל החברה, שאינו מוכן לשאת בתוצאות מעשיו. מעשה בעל התפקיד עלול לגרום לאובדן אמון במדינה ובנבחרי הציבור, הנתפסים כמי שפועלים באופן לא שוויוני ומקדמים אוכלוסיות מסוימות על פני אחרות, כך מי שמעשה זה מקדם אותו בחברה לא יראה בו עבריינות. על המדינה להילחם במפרי החוק באמצעות אכיפה.

עבריינות שלטונית אישית (שחיתות) -

בעל תפקיד ציבורי המפר חוק ממניע פרטי, שאינו מוכן לשאת בתוצאות מעשיו. מעשה בעל התפקיד עלול לגרום לאובדן אמון במדינה ובמוסדותיה הפועלים תוך ניצול כוחם לרעת האזרחים. המדינה מחויבת להילחם במפרי החוק באמצעות אכיפה.

פקודה בלתי חוקית ופקודה בלתי חוקית בעליל -

סוג הפקודה	פקודה בלתי חוקית	פקודה בלתי חוקית בעליל
נותן הפקודה	מפקד מוסמך או רשות מוסמכת	מפקד מוסמך או רשות מוסמכת
מהות הפקודה	סותרת את החוק או את הנחיות הצבא, או חורגת מסמכות נותן הפקודה.	ההוראה סותרת ערכים של מוסר ומצפון אנושי בסיסיים.
השלכות מצד ממלא הפקודה	במסגרת צבאית חובה לציית להוראה זו - אי ציות יוביל להעמדה לדין של הפקוד. במסגרת אזרחית אין חובה לציית לפקודה בלתי חוקית.	חובה שלא לציית לפקודה זו, אפילו במסגרת צבאית. ציות יביא להעמדה לדין של המבצע.
השלכות מצד נותן הפקודה	נושא באחריות של הפרת החוק	ציות יביא להעמדה לדין של נותן הפקודה